

РЕЗЮМЕТА

на

научните трудове на доц. д.н.ф. Борислав Градинаров, приложени в конкурса за заемане на академичната длъжност "**професор**" по научна специалност Философия, професионално направление 2.3., за нуждите на секция „Социални теории, стратегии и прогнози“ на Института по философия и социология към БАН, обявен в ДВ, бр. 89 от 12.11.2019 г.
(изготвени на основание чл. 4, ал. 13 от ЗРАСРБ)

01. **Градинаров, Борислав**, 2020, „Риск и антирискови стратегии“, София, изд. BISFRIM, ISBN 978-619-90757-5-3, COBISS.BG-ID – 1292392676, 304 стр.

(резюме)

Предмет на научен анализ в монографията „Риск и антирискови стратегии“ (2020) е една от централните категории в рискологията, както и в научното направление „сигурност“ – рискът. Тази категория е позната още от поемите на Омир, но като усещане за неочаквано и нежелано стечение на обстоятелствата е неизменен спътник на човечеството от неговото формиране като вид до съвременните високотехнологични, сложно устроени и все по-взаимно обвързани общества. Основните въпроси, които си поставя изследването е хората ли създават риска или той съществува независимо от тях? Кой в крайна сметка е отговорен за нещастията, които се стоварват върху нас – природните закони, фаталното стечение на обстоятелствата или неудачните ни избори?

Книгата е разделена на четири глави. Първата се фокусира върху еволюцията на разбиранията за това що е риск и върху подходите към неговото осмисляне и използване. Втората предлага нова интерпретация на риска и извежда от нея класификация по две пресичащи се оси, върху които са проектирани две измерения на риска – неговата транзитивност и/или дистрибутивност. В трета глава се анализират някои от антирисковите стратегии. А четвърта глава разглежда пределите на прогнозируемостта на бъдещето като условие, с което трябва да се съобразяваме, ако държим да не бъдем неприятно изненадани от нежеланите, но вероятни събития. Освен да отговори на тези въпроси монографията си поставя за задача и да анализира възможностите за овладяване на риска чрез изработване на антирискови стратегии.

Днешните ни представи за това що е риск се различават значително от тези през Древността и през Средновековието. Това се дължи на достиженията на

математиката и на формирането на новото мислене, както и на новия тип икономика (и в крайна сметка на ново общество), чиито основи се полагат през XVI и XVII в., по времето на Ренесанса. Най-напред то се случва във Франция, Италия и Германия, където науката прави първите си опити да се еманципира от религията. Може да се твърди, че това е историческият водораздел, който оставя вярата в съдбата и в божественото провидение на църквата и връчва на рационалното мислене и на науката отговорността за човешките решения.

Подходите за вникване в природата на риска се различават в зависимост от областта, към която те се прилагат – в икономиката, в социологията, в политиката, в екологията, в технологиите и т. н. Общото между всички тях е, че, за разлика от игрите на късмета или природните бедствия, не разглеждат риска като нещо независимо от нас и неподдаващо се на въздействие. Рискът зависи от поведението ни, той не е външна рамка или предел на познанието и действието, каквото е системният фактор (SF)¹.

Рискът е втъкан в конкретно-историческите условия, в които съществува обществото, зависи от поведението на индивидите, но вредоносните му последици са форма на проявление на неопределеността. В този смисъл рискът е субективно оценявана възможност от настъпването на нежелани за индивида или за групата (общността) промени, загуби или последствия. Новият подход към риска, представен във втора глава, го разглежда в неговите ценностни и релационни характеристики. Под ценност в книгата се разбира важността или значимостта на една или друга вещь за нас или присвояване на определено значение на обект или вещь, съобразно определени критерии. Догадката, че рискът следва да се съотнася с важните, ценните за субекта състояния, обекти или потребности изказва още Даниел Бернули в „Изложение на нова теория за измерване на риска“ (1738). Негова теза е, че за да се вземе едно или друго решение за действие въз основа на математическите очаквания да настъпят определени събития, не е достатъчно да знаем колко вероятни са те. Необходимо е да ги съпоставим с тяхната полезност (или вреда) за този, който ги анализира.

В изследванията за риска са се формирали два основни подхода. Първият, реалистичният, се изгражда върху принципа, че рискът е опасност или вреда, която принципно се поддава на квантифициране (анализ с количествени методи). От подобна гледна точка той се дефинира като вероятност да възникне опасност, а величината на риска се определя от сериозността или мащаба на последствията ѝ.

Другият подход, социално-конструктивисткият, обединява убежденията, че рискът като такъв не съществува обективно, а се поражда при интерпретацията на събитията от страна на конкретния субект. Той не е външна заплаха, а се създава, конструира се от отношението на хората към определени аспекти на бъдещето. Социално-конструктивистката позиция в разбирането и

¹ Виж Градинаров, Борислав, 2019, „Силата на системния фактор“, София, изд. Изток-Запад.

дефинирането на риска е свързана с възприемането на ценностите като проявление на човешките потребности и интереси, но не сами по себе си, а в отношението си към социалните факти (дори в техния широк смисъл като включващи и очовечената околна среда). Бъдещите събития се мислят чрез тяхната функция на съдействащи или затрудняващи (а в някои случаи дори застрашаващи) удовлетворяването на тези потребности и интереси. Затова начинът, по който субектът, независимо от неговите характеристики, възприема обектите или социалните явления не може да е ценностно неутрален. Той зависи както от качествата на обектите, на социалните факти и на явленията, така и от отношението към тях, отношение, което е ценностно артикулирано, исторически и социално обусловено и лично ангажирано, дори когато субектът не си дава сметка за това. Оттук се извежда и дефиницията на риска - **социално-детерминирано отношение на субекта (индивидуален, групов или корпоративен) към определен клас бъдещи, несигурни, но вероятни събития или обстоятелства, които могат да окажат неблагоприятно въздействие и да застрашат неговото съществуване, удовлетворяването на важни за него потребности или съхраняването на ключови негови ценности.**

Отношението „риск“ в тази му интерпретация изпълнява коректно логическите предпоставки на всяко отношение – сравнява две различни състояния или измерения на определена величина, поставени върху обща основа. Тази обща основа е субектът, който съпоставя, съизмерва или сравнява своя настоящ личен социален, икономически и т. н. статус с бъдещото си състояние, изменено вследствие на настъпването на конкретното вероятно събитие. В края на втора глава се разглежда и отношението между риска и шанса. Това са две категории, които са в опозиция една на друга. Шансът се определя с успеха, сполуката, късмета, наградата, постижението, които обаче не се детерминират изцяло от личните способности и качества или от благоприятните социални условия. Към тях задължително се добавя и факторът „случайност“ или неочакваното и благоприятно стечение на обстоятелствата, които дават сериозна преднина на индивида (или групата).

На базата на представената дефиниция на риска, във втори параграф на втора глава на книгата се предлага и нова, оригинална класификация. Тя се различава от стотиците, известни до момента, по своята практическа ориентация. При нея всички рискове, независимо от техния произход, величина, продължителност, вероятност и т. н., са разположени в една координатна система, построена върху един ключов критерий - дали хората имат възможност да ги избегнат (ограничат, редуцират) или не. Затова рисковете, колкото и да изглеждат разнообразни по своя произход, характер, интензитет, местоположение, времетраене и т. н., е напълно възможно да бъдат класифицирани на основата на два показателя – транзитивност и дистрибутивност.

Транзитивността на риска се отнася до възможността част от негативните последици от неблагоприятното събитие, а това в повечето случаи представляват разходи, свързани с поправяне или възстановяване на вредите или загубите на значими за пострадалия ценности, да бъдат поети от друг. В този случай тежестта на преодоляването им или стойността на поправянето, ако е възможно, не пада изцяло върху засегнатия. При всички случаи транзитивността на риска е предпоставка за създаване на компенсиращ механизъм, начин за облекчаване на последствията, форма на намаляване на вредите и заместване на изгубеното с нещо, което може да се оцени като негов (паричен) еквивалент.

Дистрибутивността на риска изразява възможността неблагоприятните му последици да бъдат разпределени между повече субекти (или обекти) като така се намалява тяхната величина. Дистрибутивността изразява свойството на риска да се редуцира, когато тежестта му е поета от група или множество, еднородни или поставени в еднакво отношение към риска, предмети или субекти.

Предложената в книгата координатна система за класифициране на рисковете показва как се разпределят бъдещите негативни последствия от осъществяването на рисковите събития въз основа на тяхната дистрибутивност и/или транзитивност. Това прави много по-лесна преценката за това какви антирискови стратегии е целесъобразно да бъдат обмислени и разработени във всеки конкретен случай.

В трета глава се разглеждат няколко антирискови стратегии, изградени върху предложената класификация. **Застраховането** е една от тях. При него качествено определена ценност (благо) се заменя с друга, количествено измерима ценност (пари) при настъпването на предвиденото в застрахователния договор събитие. Друга такава стратегия е **поделянето на риска** - разпределяне на тежестта за поправяне или преодоляване на загубите и вредите от рисковите събития върху всички, които участват в системата, а не само върху изпадналите в нужда или върху пострадалите индивиди. Трета стратегия е **култивирането на социален капитал**. Социалният капитал е израз на положителната стойност на неформално организирани човешки отношения, връзки и взаимодействия, той е положителен системен фактор (+SF). Свързан е с възможността човекът, изпаднал с критична ситуация, да разчита на приятелството, доверието, солидарността, съпричастието и помощта на социалната общност.

Вторият параграф на трета глава е посветен на положителните и отрицателните страни на членството на България в Европейския съюз като антирискова стратегия. Анализират се проблемите на взаимоотношението между националния суверенитет и ангажиментите към общността, участието в еврозоната и в Шенгенското пространство, както и рисковете пред разделението между различните групи страни членки.

Една от най-важните характеристики на риска и на възможността да се избере или изработи определена, по-добра или по-лоша, стратегия за справяне с

неблагоприятните последствия от все още неосъществилите се събития е да си даваме ясна сметка за тях. Неподозираните състояния на бъдещето не могат да участват в отношението “риск“, защото не знаем нищо за техните качествени и количествени измерения, нито пък за това кои важни за нас ценности биха засегнали. Затова е необходимо да си даваме ясна сметка за обективните и субективните ограничения на прогнозируемостта на бъдещето. На тези проблеми е посветена четвърта глава от книгата. В нея се разглеждат възможностите да предвиждаме приблизително вярно това, което ни очаква без да забравяме, че прогнозирането на каквото и да било е апроксимална (приблизителна) дейност. Тя винаги ще оставя пространство за неочаквани, несрещани досега и криещи неподозирани опасности, събития и съчетания на обстоятелствата.

02. **Градинаров, Борислав**, 2016, „Медийно право”,
Велико Търново, изд. Фабер, ISBN 978-619-00-0391-5, COBISS.BG-
ID: 1276180452, 264 стр.

(резюме)

Книгата „Медийно право“ (2016) е резултат както от теоретичните занимания на автора в областта на медийното регулиране и влиянието на правото на Европейския съюз върху националното медийно законодателство, така и от практическия му опит му като юрисконсулт в Съвета за електронни медии през периода 2000-2003 и 2007-2010 г. Тя е разделена на 12 глави, всяка от които е посветена на важен аспект от този относително нов правен отрасъл.

Първа глава разглежда природата на медиите (печатни и електронни), предмета, метода и системата на медийното право, както и източниците му – вътрешни и международни. Особено важна е втора глава, в която е очертана общата рамка на медийното регулиране, прави се кратък обзор на законодателството от Освобождението на България (1878 г.) досега и се представят основните принципи на конституиране, работа и правомощия на действащите в момента органи в областта на медийната регулация – Съвета за електронни медии (СЕМ) и Комисията за регулиране на съобщенията (КРС). В тази глава се дефинират и някои относително нови понятия като дерегулиране, саморегулиране и корегулиране, прави се сравнителен анализ на законодателните практики на някои от страните членки на Европейския съюз и се коментира българският опит със саморегулирането на основата на Етичния кодекс на българските медии. Тук е и дефиницията на това ще е медийно регулиране – „система от стандарти и правила за дейност на средствата за масова информация, установени с нормативни актове (вътрешни и международни), както и процедурата по надзор за спазването им“ (с. 31). Трета глава е посветена на основните принципи за работа на медиите (предимно на регулираните медии – радио и телевизия), на дефинираното на субектите на радио- и телевизионна дейност, на тяхната класификация, както и на разграничението и основните характеристики на обществените и търговските медии.

Вниманието от четвърта до шеста глава в книгата е фокусирано върху по-подробното представяне и анализ на основните понятия в българското медийното право като програма, предаване, плурализъм, достоверност, линейни и нелинейни медийни услуги, защита на децата, както и на предпоставките, процедурите и последващия контрол в лицензионното и регистърното производство. В шеста глава се прави подробен преглед на търговските съобщения – реклама и спонсорство. Тук, на основата на практическия опит на автора в Съвета за електронни медии, е предложена нова и по-пълна от досега

разработените класификации на рекламните съобщения, ориентирана към практическото ѝ използване както при същинската медийна дейност, така и при нейното регулиране.

Съществен е и анализът, направен в четвърти параграф на четвърта глава, на условията и механизмите, които водят до деформиране на достоверността на информацията. Разглеждат се пазарните и непазарните механизми за филтриране на информацията, които в своята съвкупност могат да ерозират чувствително доверието на читателите, слушателите и зрителите. Те до голяма степен обясняват и неблагоприятния рейтинг на българските медии по свобода на словото в класациите на неправителствената организация „Репортери без граници“ - 113-то място за 2016 г., 109 място за 2017 г. и 111-то място за 2018 г.

Особено важни са глава седма и осма. Те са посветени на дигиталните медии. Там се правят редица важни разграничения и съпоставки, имащи пряко отношение към трансформациите на медийната среда в условията на Интернет. Дава се и дефиниция на понятието дигитализация. Това е „процесът, при който все повече в обществения живот се впитват комуникационните технологии, чиято същност е възможността чрез цифровото кодиране на информационните масиви последните да бъдат лесно и с минимални разходи и загуби пренасяни, класифицирани, преработвани, съхранявани и използвани“ (с. 135). Предимството на дигитализацията е, че позволява много по-широк кръг компоненти да бъдат бинарно кодирани. Чрез мултиплексинга например е възможно разпространението на напълно различни услуги по един и същ канал. Това позволява едни и същи крайни устройства да бъдат използвани за приемане както на радио или телевизионни програми, така и за телефония, за достъп до глобалната информационна мрежа (Интернет), за електронни игри, за бизнес или други дейности, включително и за участие в общественно-политическия живот.

В седма глава на книгата се прави важното разграничение между глобалната комуникационна мрежа (Internet) и световната информационна мрежа (World Wide Web). Докато Интернет е дигиталната комуникационна среда или платформа, която прави възможна комуникацията, World Wide Web (WWW) е нейната медийна същност. Именно WWW позволява възприемането на цифровите електронни импулси, разпространявани в Интернет, като носещи значение и смисъл съчетания от текст, звук и статични или динамични изображения (видео). За да се декодира информацията във WWW обаче е нужен Web браузър (програма, която представя на екрана на монитора информацията във вид, в който тя може да бъде възприета от потребителя). Web-страниците, които отваря браузърът, се съхраняват на Web-сървъри, а достъпът до тях е възможен благодарение на множество специфични алгоритми (протоколи), превръщащи огромното количество сигнали в Интернет в подредени и смислово определени информационни масиви.

В същата глава се прави съпоставка между различните правни механизми, по които се организират и се използват Internet и WWW. Именно те дават основните аргументи за ясното разграничаване на тези две мрежи. Пак там се дефинира виртуалното пространство (среда) и се разглеждат особеностите на волеизявлението в него. Анализират се накратко и новите форми за сключване на сделки, правните режими за изразяване на съгласие и за неговото оттегляне и се коментира отговорността на доставчиците на комуникационни услуги.

Осма глава е посветена на електронните медии от второ поколение. Това са нов клас посредници и средства за публикуване, пренос на информация, директен маркетинг, реклама и т.н., базирани на глобалната комуникационна мрежа (Internet). Достъпността и демократичността на Интернет превръщат дигиталните медии (социални мрежи, мобилни комуникационни средства – смартфони, таблети и др.) не просто в продължение или подвидове на традиционните електронни медии от аналоговата епоха (телевизия и радио), а в качествено нов тип средства за масова информация. Либералните условия за достъп до Интернет позволяват всеки, притежаващ базови компютърни умения, да се превърне в автор на различни по жанр произведения, в посредник за предаване на разнообразни съобщения, в потребител на богатата гама от медийни услуги и продукти и разбира се в активен субект на една нова, дигитална икономика. При тези условия основният въпрос пред медийното право е каква са регулативните механизми. В осма глава от книгата те се класифицират на институционални и неинституционални, като всеки от тях е анализиран чрез силните и слабите си страни.

Девета и десета глава са посветени на ключови, и то не само за медийното право проблеми като свободата на словото и неговите ограничения, достъпа до информация, защита на източника на информацията, защитата на личните данни и др. Тук се разглеждат и законово регламентирания начини за защита на засегнатите лица – правото на отговор, съдебните механизми за защита при обида и клеветата, както и използването на саморегулативните механизми.

В единадесета глава се разглежда взаимоотношението между медийното и авторското право. Характеризират предимствата и слабостите на различните видове исково производство по закона за авторското право и сродните му права.

Особено важна е дванадесета глава от книгата, посветена на един нов, неразглеждан досега в литературата въпрос – медийната сигурност. Дава се дефиниция на понятието. Чрез медийната сигурност се очертават условията, при които медиите изпълняват конструктивна роля за запазването на общественото равновесие и се определят формите, границите, стилистиката и позициите на медиите, отвъд които те започват да оказват деструктивно въздействие и да дестабилизируют социалната система (с. 234). Специален параграф е посветен на разграниченията между медийната сигурност и други понятия като национална сигурност, комуникационна сигурност, информационна сигурност и т. н.

Книгата „Медийното право“ е структурирана така, че да може да се използва и като учебник при преподаването на тази юридическа дисциплина.

03. **Borislav Gradinarov, 2007, *The National Populism between the Globalization and the Isolation***

in “Philosophy Bridging Civilizations and Cultures (Universal, Regional, National Values in United Europe)“, Sofia, IPhR, ISBN 978-954-91351-8-3, pp. 37-42 (Article)

Резюме: Статията е посветена на същността и ролята на национал-популизма като обществено-политическо явление в страните от Централна и Източна Европа. Важността на проблема се поражда от факта, че в много от страните, които в края на 90-те години на ХХ в. смениха социално-икономическия и политическия си модел на развитие, в началото на ХХІ в. започват да набират мощ движения, представляващи своеобразна симбиоза между националистически идеи и популистко говорене. Те се оказват сериозна и дори на места единствената алтернатива на политическото статукво.

Популизмът е идеология и политическо поведение, чиято основна идея е, че интересите на обикновените хора, на народа са пренебрегнати, подтиснати, нереализирани от съществуващия политически елит. А национализмът набляга основно върху идеята, че всички, принадлежащи етнически към дадена общност, свързани с обща история, традиции, култура, език, трябва да бъдат обединени в една държава върху единна територия. Симбиозата между двете идеологии за немалка част от гражданите на Европа изглежда привлекателна и това води до нарастващото влияние на този тип партии.

Национал-популизмът не е явление, което трябва да се пренебрегва. Неговите проявления могат да са изключително съществени за по-нататъшния ход на европейската интеграция. Същевременно не бива да се изпуска от внимание и фактът, че зад национал-популизма се крият определени икономически и властови интереси. Предлагайки лесни и бързи решения на реалните обществени проблеми, те същевременно създават реална заплаха за функционирането на демократичните институции.

Ключови думи: Национал-популизъм, европейска интеграция, глобализация, гражданско общество, социално-политически кризи.

04. Борислав Градинаров, 2007, *Предимствата и рисковете на мрежовото общество,*

в сб. „Догонващото развитие в глобализираното информационно общество“, София, изд. на ИФИ-БАН, ISBN 978-954-91351-7-6, с. 42-68.
(студия)

Резюме: В студията се разглежда трансформиращото въздействие на дигиталните технологии върху обществените процеси. На основата на схващанията на Ян ван Дийк и Мануел Кастелс се извежда общата характеристика на мрежовото общество като следващ стадий на информационното общество. Най-важната черта на тази нова ситуация, която като че ли най-осезаемо се проявява в икономиката е, че на преден план излизат въпросите за неподредеността на света, в който живеем, за несигурността, непредвидимостта на процесите и намаляващото значение на утвърдени йерархии – не само в индивидуалното битие, но и в това на общностите и държавите.

Новата технологична парадигма (понятие, разработено от Карлота Перес, Кристофър Фриймън и Джовани Дози), основана на всепроникващата сила на информацията и на особения мрежовиден тип структури, е възможен ключ и за обяснение на промените в доминираните от транснационалните корпорации икономически и политически реалности в края на ХХ и началото на ХХІ в. Това дава основание и да говорим за т. нар. мрежов капитализъм. Най-категоричните у прояви са в областта на информационните технологии и финансите. И двете са свързани тясно с Интернет и по всяка вероятност това ще е универсалната инфраструктура с изключително влияние върху бизнеса на ХХІ в.

От една страна мрежовият тип социална организация има някои предимства – тя е по-демократична, по-бързо постига Парето-ефективност, по-пълноценно може да се възползва от синергичния ефект на цялото, по-адекватна е на новата икономика на знанието и т. н. От друга страна, мрежовото общество формира нови рискове като ерозия на националната държава, криза на идентичността, нарушаване на човешките права и др.

Ключови думи: мрежово общество, нова икономическа парадигма, синергичен ефект, криза на идентичността, ерозия на националната държава.

05. **Борислав Градинаров**, 2007, *Философията на правото между общото и особеното*, в сб. „Философията през XXI век”, София, изд. „Проф. М. Дринов”, ISBN 978-954-322-228-5 с. 86 – 95.
(статия)

Резюме: В статията се разглеждат историческите условия, при които възниква философията на правото – през XVIII в., при роенето на философията на различни по-частнонаучни ориентирани философски дисциплини като философия на историята, философия на религията, философия на природните науки и др.. Нейното обособяване е продукт на усилията както на философите, така и на юристите, а обосноваването ѝ като отделна юридическа дисциплина се свързва с името на немския юрист Густав фон Хуго (1764 – 1844). Най-голям принос за нейното утвърждаване разбира се имат Имануел Кант и Георг Хегел.

Акцентът в статията е върху особения синтез на двата подхода – философския и юридическия. Този синтез е възможен ако се намери пресечната точка между философското разбиране на всеобщото, проявяващо се чрез справедливото, истинното, дължимото и т. н. и особеното, което се открива в юридическия подход чрез анализа на такива категории като нормативното битие на морала, справедливостта, принудата, волята и интереса. В резултат на такъв синтез философията на правото дефинира и собствения си предмет – изследване на причините за съществуване, на метаюридическите предпоставки на правото.

Ключови думи: философия на правото, естествено право, правен позитивизъм, правен реализъм, историческа школа в правото,

**06. Борислав Градинаров, 2008, *Българският посттоталитарен капитализъм като причина за българската бедност*, в сб. „Социална стратификация и социални конфликти в съвременна България”, София, изд. Фондация „Фридрих Еберт”, ISBN 978-954-92194-2-5 с. 180 – 194.
(статия)**

Резюме: В статията се предлага един възможен отговор за корените на феномена бедност в условията на прехода към либералния капитализъм в България през последното десетилетие на ХХ в. Анализът се основава на отговора на въпроса как настоящата социална стратификация у нас е детерминирана от типа капитализъм установен у нас след промените от 1989 г. За тази цел в разработката е въведено посттоталитарен капитализъм от източноевропейски вид. То фиксира най-добре повтарящите се характеристики на заграбване на държавното имущество, криминализиране на икономиката и проникването на корупцията във всички етажи на властта, характерни впрочем не само за България, но и за Русия, за бившите съветски републики, както и за Румъния, Македония, Сърбия, Черна гора, Албания.

Налице са много факти за това, че формиращият се модел на българския посттоталитарен капитализъм лежи в основата на нищетата и влошеното качество на живот на българина. Някои от тях са директно насочени към разграбването на натрупаното в продължение на десетилетия с усилията на милиони българи държавно имущество. Такава е приватизацията през 90-те години на миналия век. Към криминалните източници на забогатяване на част от едрия български капитал можем да посочим контрабандата по време на югославията, укриването на данъци, източването на ДДС, организираната престъпност и т. н. Друга група причини са свързани с недостатъчно подготвената, партийно зависима и проникната от корупция държавна администрация. Трета група причини са диктата на международните финансови институции през 90-години на ХХ в., довели до срив на българската икономика и финансова система. Четвъртата група причини е недостатъчното подготвено и активно гражданско общество, способно да се възпротиви на несправедливия процес на преразпределяне на общественото богатство.

На финала на статията се прави прогноза за възхода на национал-популизма, която в следващите години се превръща в реалност, която определя обществената действителност и в момента.

Ключови думи: посттоталитарен капитализъм, преход, политическа нестабилност, корупция, национал-популизъм.

07. **Борислав Градинаров, 2008, *Историците, историческото време и историческите случайности,***

в сб. „Историята – професия и съдба”, София, изд. Тангра, ISBN 978-954-3780-25-9, с. 61 – 68.

(статия)

Резюме: В статията се разглежда въпросът за възприемането и описанието на събитията в историческата наука, както и за ролята на случайните и непредизвикани пряко от предходните обстоятелства случки и конфликти, водещи до рязко изменение на историческата траектория. Поставя се на анализ и въпросът за характера на историческото време. Концепцията за линейно-постъпателното разгръщане на събитията или теориите за цикличността на историческото време не са единствените възможни. В статията се резюмират предимствата и на вълнова концепция. При нея се снемат елементи от другите две концепции, но и се въвежда ролята на външните или непородени по необходим начин от вътрешните за системата параметри, въздействия – измененията на климата, нашествията и войните, възникването на нови култове и религии, изчерпването на енергийните източници или откриването на нови и т. н.

От гледна точка на вълновата концепция за историческото време ролята на личностите в разгръщането на събитията получава различна от традиционната оценка. Те вече не се поставят в двуизмерното пространство на положителното и отрицателното, а техните действия получават много по-нюансирана оценка, която се влияе от съпоставките с другите историческите персонажи, с изменението на обстоятелствата, от пристрастията на съвременниците и летописците. Затова е много по-адекватно да приемем, че в историята няма привилегирани оценки, че има различни гледни точки, а може би и различни, алтернативни истории.

Ключови думи: историческо време, вълнова концепция за историческото време, случайности, относителност на оценките, алтернативни истории.

08. **Борислав Градинаров**, 2010, *Етическите стандарти в бизнеса като конкурентно предимство в условията на световната финансова криза*, в сб. „Етиката в българската икономика”, София, Университетско издателство „Стопанство”, ISBN 978-954-644-131-7, с. 139-143. (статия)

Резюме: В статията се анализира значенето на спазването на определени етическите стандарти при изграждането на бизнес модела и при използването на средствата за постигане на конкурентен успех. В икономика, в която интелектуалният елемент придобива все по-значимо място, каквато е съвременната високотехнологична и динамична икономика, човешкият фактор има ключова роля. Неговото подценяване води до сериозни проблеми за корпорациите.

В статията се обосновава тезата, че корпорациите с ефективен морален стандарт не само че имат по-ниски разходи за наемане и задържане на персонала, както и за осигуряването на неговата лоялност, но ако развият силна фирмена култура, основана на доверието, съблюдаването на моралния стандарт се превръща в източник на конкурентни предимства.

Към момента няма достатъчно надежден механизъм обаче за селекция на етичните от неетичните методи, с които корпорациите влияят върху потребителите и бизнес партньорите си. При всички случаи етическите стандарти в бизнеса са фактор, който има своето значение и то е толкова по-голямо, колкото по-непримирими към нарушенията са останалите икономически агенти – партньори и доставчици, клиенти, професионални организации, неправителствени организации и т.н.

Ключови думи: етически стандарти в бизнеса, конкурентно предимство, нелоялни практики, фирмена култура, бизнес стандарти.

09. **Борислав Градинаров, 2011, *Бедността като мотивиращ и демотивиращ фактор***,
в „Неравенство и бедност”, София, изд. ИИОЗ- БАН, ISBN 978-954-
8765-08-4, стр. 252 – 257.
(статия)

Резюме: В статията се изследва бедността като недостиг на важни материални ресурси, като функция на система от обективни и субективни показатели и като относително състояние, зависещо от сравнението с други групи или индивиди, при които недостигът е в по-малки или по-големи размери.

Акцентът се поставя върху мотивиращия/демотивиращия потенциал на бедността. Сравнението с по-успелите, по-състоятелните, по добре справящите се може да задвижи мощни психологически механизми за полагане на усилия към подобряване на личното благосъстояние. И обратното, песимистичните нагласи, продиктувани от различни фактори (като социална несправедливост, инфлационни тенденции, корупция, висока престъпност, лошо държавно управление) са причина за предпазливост и свиване на икономическата активност, което пък води до рецесия.

Изводът е, че неравенството (и бедността) сами по себе си нямат обозначение като положителни или отрицателни. Те зависят изключително много от обществения контекст, в който са поставени и се поддават на промяна. Тя зависи най-вече от ценностните нагласи и степента на кохезия в обществото.

Ключови думи: неравенство, бедност, мотивация, демотивация, обективни показатели, субективно усещане за бедност.

10. **Борислав Градинаров**, 2011, *Справедливостта и нейното значение и място в правото*, в „Юридически сборник”, том.XVIII, изд. БСУ, ISSN 1311-3771, с. 32 – 48. (статия)

Резюме: Предмет на разглеждане в статията е категорията „справедливост“ и нейното значение в правото. Тя се дефинира като субективната ни оценка, представата ни за съществуването на хармония, пропорционалност между два и повече обекти от социалната действителност и в същото време е изискване, гаранция за запазване на вътрешното равновесие и хармония в обществото на определен етап от развитието му.

Макар да има характер на абсолютна ценност, справедливостта няма пряко изводимо юридическо съдържание, тя не е юридическа категория и не може да се дефинира юридически. Никъде в закона няма да намерим нейното легално определение. Въпреки това тя е елемент от правната реалност, запълва определени празноти в позитивно-правната регулация на обществото и е признак на консенсуса и равновесието в него.

В статията се анализира специално влиянието на моралната справедливост върху правото, както и обратното – на правото върху етическото понятие за справедливост. Специално внимание се отделя и на конституционния принцип за социалната държава като позитивно-правна проекция на конкретно-историческите разбирания за справедливостта.

Ключови думи: справедливост, право, юридическа категория, етическа категория, социална държава.

11. **Борислав Градинаров, 2012, *Ще изместят ли етническите сблъсъци класовите конфликти през XXI в.?***

в сп. „Понеделник”, Изд. Център за стратегически изследвания „Александър Лилев“, ISSN 0861-6620, бр. 7 / 8, с. 63 – 69.

(статия)

Резюме: Статията си поставя за цел да изследва формата, в която се проявява социалното противопоставяне в епохата на глобализацията. Основната изходна теза е, че социалните противоречия и конфликти са основополагаща, атрибутивна характеристика на човечеството и че ликвидирането на условията за тяхното изостряне би било равносилно на ликвидиране на самия вид *Homo sapiens*.

Основният принцип на концепцията за неизбежния характер на социалните конфликти, както той е формулиран в критичната теория на Карл Маркс и в интерпретативната социология на Макс Вебер, се състои в твърдението, че индивидите и обществените групи се намират в перманентен конфликт. Целта му е преразпределяне на наличните обществени ресурси чрез политизирането и революционизирането на обществото. Тези теории предлагат относително прости и лесно разбираеми рецепти за социалните трансформации, но често те се разминават с историческите факти. Класовите конфликти са само една от исторически ограничените и преходни форми на социалните противоречия. Тяхното възникване и развитие се нуждае от специфични условия, които изискват съвпадение или съвместно действие на много специални обстоятелства. Всичко това превръща повечето революционни идеологии и движения, основани на аксиомата за перманентния класов конфликт, в утопични и в крайна сметка в неуспешни обществени проекти.

Към настоящия момент като че ли най-взривоопасни са етническите противоречия и конфликти. Те имат едно огромно „предимство“ – в тях лесно могат да бъдат въввлечени големи групи, защото „етническият враг“ е лесно различим по цвят на кожата, език, бит, облекло и т.н. Те не се нуждаят от солидна предварителна организация и силни лидери, както религиозните или класовите сблъсъци. Достатъчна е малка искра, за да погълнат в пожара си огромен брой хора и съдби. Изглежда, че етническите конфликти през XXI век ще бъдат това, което представляваха класовите конфликти през изминалия XX век.

Ключови думи: конфликти, класови противопоставяния, социални неравенства, етнически сблъсъци, глобализация.

12. **Борислав Градинаров**, 2012, „*Етичните съображения*” в *научните изследвания – предимство или заплаха*, сб. „Етиката в българската наука”, Изд. комплекс УНСС, ISBN 978-954-644-347-220-2, с. 92 – 96.
(статия)

Резюме: В статията се разглежда отношението между принципите на професионализма и обективността в научното изследване, от една страна, и етичните съображения, които често се оказват неявен, но важен аргумент в дейността на учения, от друга. Предимство ли е да се придържаш към етичните изисквания на професията или пък е недостатък?

Дава се дефиниция на научната етика - система от правила, норми и морални принципи, които очертават общата рамка на поведение в научната общност с цел съхраняване ценността на тази професия и ползността ѝ за обществото. Аргументира се и тезата, че научната етика, разбрана като честност и обективност на изследването, коректно спазване на научните методи и процедури, неподатливост на политически или меркантилни интереси и т.н., е предимство за научното изследване. Но тя се превръща в заплаха, когато нейните принципи и норми се подменят дотолкова, че да я превърнат в удобен параван на интереси и лица, за които обективната истина е последна грижа.

Ключови думи: научна етика, господстващ морал, добри нрави, реципрочност, обективност на изследването.

13. **Борислав Градинаров**, 2013, *„Професионалната непригодност“ като професионално-етична санкция в юридическите професии*, в сб. „Етиката в българската правна система”, Изд. комплекс УНСС, ISBN 978-954 -644-458-5 , с. 299 – 304.
(статия)

Резюме: Статията е посветена на анализа на понятието „професионална непригодност“ като професионално-етична санкция в юридическите професии. Самото понятие „професионална непригодност“ няма негативна или санкционна натовареност – то може да обозначава обективни обстоятелства, които представляват пречка да се заема определена длъжност или да се упражнява една или друга професия.

Проблемът с професионалната непригодност възниква тогава, когато нещата не могат да се измерят с количествени критерии, тъй като зависят не от едно качество (напр. здраве, състояние на сетивата или напреднала възраст), а от цял комплекс качества или характеристики. Така стоят нещата в юридическите професии. Професионалната непригодност при тях означава несъответствие между професионалните изисквания и моралния облик на лицата, които заемат определени длъжности в системата на правосъдието.

В статията се прави и съпоставка между правите и моралните норми, както и на значението на юридическата етика като саморегулативен механизъм.

Ключови думи: юридически професии, професионална непригодност, морал, правни и морални норми, юридическа етика.

14. **Борислав Градинаров, 2013, *Правото на комуникация като основно човешко право и неговото „регулиране“***, в сб. „Юридически сборник”, т. XX, Изд. БСУ, ISSN 1311-3771, с. 46-58. (статия)

Резюме: Предмет на анализ в статията е мястото на правото на комуникация в системата от основни човешки права. Правото на комуникация е включено в групата на основните човешки права от трето поколение още в края на 70-те години на XX в., наред с правото на мир, на общо културно наследство, на здравословна и благоприятна природна среда, както и на защитата на личните данни и опазването на околната среда. Но поради характера му и зависимостта му от достъпните технологични средства и ресурси за неговото упражняване в отделните държави и региони на планетата, то придобива ключово значение едва в края на миналия век и особено през първото десетилетие на XXI в.

В статията се аргументира тезата, че правото на комуникация е безспорно фундаментално право, присъщо на всяко демократично и плуралистично общество, но то няма абсолютен характер. Главното е дали ще го квалифицираме като основно конституционно право или като основно човешко право. В първия случай системата за неговата защита, както и регулирането на упражняването му следва да бъдат изградени така, че обществените интереси да са с приоритет над индивидуалните, както е в момента у нас. Комуникационното право е ключово за участието на гражданите в демократичния процес и на това основание всеки има правото свободно за получава и разпространява информация, освен в изрично предвидените в закона случаи.

Във втория случай, ако комуникационното право бъде провъзгласено за основно човешко право по смисъла на Всеобщата декларация за правата на човека, следва да го разглеждаме като право, чиито носител е всяко човешко същество. При тази хипотеза йерархията би следвало да е различна – индивидуалните интереси и потребности от комуникация трябва да се поставят над обществените, свързани със запазването на целостта и нормалното функциониране на цялото.

Ключови думи: комуникационно право, човешки права, Конституционен съд, Европейска конвенция за правата на човека, Интернет.

15. **Борислав Градинаров**, 2013, *Тоталната монетизация като генератор на социално неравенство*, в сп. „Ново време”, бр. 7-8, Изд. „Дума 2008” ЕООД, ISSN 0323-9055, с.56-74.
(студия)

Резюме: В студията се изследва значенето и ролята на парите при разразяването на финансовите кризи, както и на механизма, по който те генерират социални конфликти. Изходната предпоставка е дефинирането на парите като социален артефакт, който предметява, дава веществен израз на определени обществени отношения. Проблемите се пораждат, когато от едно ограничено по своята функционалност проявление, обслужващо определен начин на икономическа дейност при конкретни исторически и социални условия, парите се трансформират във всеобщ мащаб за всички включени в обществено обръщение обекти – от вещите от първа необходимост през интимните отношения до моралните и естетическите преживявания. Именно това представлява тоталната монетизация, – процес, при който определено частно явление се издига в ранг на същност на обществата, организирани около стоковата размяна и принципа на свободния пазар.

Специално внимание в студията се отделя на формирания през XVII в. механизъм за „създаване на пари” чрез отпускането на кредити и създаването на дълг. Сумата, вписана в полицата, която банките предоставят на своите клиенти като гаранция, че последните разполагат с нужните за целите си средства, трябва да бъде възстановена заедно с лихвата след като настъпи падежът. Тук е най-същественният момент – срещу обещанието на банката да покрие предоставения на хартия кредит клиентите следва да произведат реални стоки и услуги, които след като бъдат остойностени в процеса на размяната, да генерират паричните средства за връщане на банковия заем. Парите, създавани по този механизъм, се наричат още кредитни (или ендогенни) пари или пари, генерирани чрез създаване на дълг. От появата на банковата институция като такава до момента това е основният начин за създаване на пари.

Именно този механизъм е в основата на банкирането с частичен резерв, на валутно-финансовите кризи, на финансовите пирамиди и т. н. Но по-същественото е, че тоталното остойностяване на всичко елементи от съвременната икономика (т. е. тоталната монетизация) облагодетелства онези социални групи, които контролират банковата система, а това означава и създаването, и движението на парите. В крайна сметка това е и механизъм за несправедливото преразпределение на обществения продукт, а оттук и за задълбочаване на социалното неравенство.

Ключови думи: пари, дълг, валутно-финансови кризи, спекулации, финансови пирамиди.

16. **Борислав Градинаров**, 2014, *Рецепта или утопия – Безусловният базов доход срещу социалното неравенство*, в сп. „Ново време”, бр. 2, Изд. „Дума 2008” ЕООД, ISSN 0323-9055, с. 5 – 28.
(студия)

Резюме: В студията се анализира концепцията за безусловния базов доход като възможно решение на задълбочаващото се социално разслоение. Анализът се основава на критичното разглеждане на хипотезите за произхода на социалното неравенство – географската хипотеза, хипотезата за културния фактор, институционалната хипотеза и др. Прави се и преглед на еволюцията на понятието собственост – в икономически и юридически смисъл.

Безусловният базов доход се поставя в контекста на гарантирането на определен минимум материални ресурси за живот на всеки човек като негово основно човешко право. Това право е прокламирано и в чл. 25 от Всеобщата декларация за правата на човека. Той гласи: „Всеки човек има право на жизнено равнище, включително прехрана, облекло, жилище, медицинско обслужване и необходимите социални грижи, което е необходимо за поддържане на неговото и на семейството му здраве и благосъстояние...”

Концепцията за безусловния базов доход се основава на принципа, че в съвременните силно интегрирани икономики благосъстоянието е резултат от сложни и многопосочни връзки и взаимозависимости между много индивиди и социални структури. Приходите, генерирани от едно конкретно предприятие, банка, семейно магазинче или дори от отделния индивид са резултат от синергията между много и на пръв поглед несвързани една с други сфери като образование, административни услуги, социално-осигурителна система, съд, полицейски органи, транспорт, банки, трудово законодателство, политическа стабилност, утвърдени търговски практики, доверие (или недоверие) между икономическите субекти и т. н. Пазарните механизми за разпределение на създадените блага не отразяват адекватно тази сложност и взаимобвързаност. Едно възможно решение е безусловният базов доход. Той е социално-икономическа политика, която се състои в предоставянето на всички граждани в равна мяра на необходимите им материални и нематериални ресурси за покриване на техните базисни потребности, независимо от тяхната възраст, работоспособност, образование, здраве, талант и т.н.

В студията се прави обзор и на практиката, натрупана до момента при прилагането на тази концепция в различни региони на планетата.

Ключови думи: безусловен базов доход, човешко достойнство, човешки права, социално неравенство, социално-икономическа политика.

17. **Борислав Градинаров, 2014, *Лекарският дълг и комерсиализацията на здравеопазването – между пазара и морала,***

в „Европейски етични стандарти в българската медицина”, изд. Български лекарски съюз, ISBN 978-61990225-1-1, с. 104 – 108.
(статия)

Резюме: В статията се поставя въпросът как да разбираме здравеопазването - като важна и високо морална социална дейност или като най-обикновен бизнес? Може ли правилата за поведение и ефективност в болницата да изглеждат принципно идентични с тези в един автомобилен завод или в една търговската верига?

Основанието да причислим здравето към "неудобните" за пълна маркетизация области е фактът, че медицинска професия е имало много преди да бъдат изнамерени парите от лидийците през VII в. пр. Хр. и вероятно ще я има много след като съвременния начин за остойностяване на нещата бъде забравен. Факт е, че в грижата за себеподобните, в усилието да се помогне на болните, ранените, умиращите има много повече човешко състрадание и морал, отколкото хладно пресметнат користен или някакъв друг интерес. Затова превръщането на живота и грижата за него в стока като всяка друга, както това се случва в съвременните системи на здравеопазване, може да приеме изключително уродливи форми.

В статията се поставя въпросът какво се случва с лекарския дълг, когато финансовият интерес се извежда като основен? Дългът, в това число и лекарският, е императив, който изисква определен тип поведение без да се очаква получаването на нещо в замяна. Лекарският дълг включва помощта за живота и здравето на всеки, независимо дали той е добър гражданин, близък роднина, враг или престъпник. В медицината професионалните етични стандарти се обуславят от особените отношения на доверие и респект, които се установяват между лекаря и неговия пациент. Това е базисно условие за съществуването на лекарската професия, но то се заличава, ако най-напред се постави паричната изгода и на нея се подчини всичко останало.

Има твърде много аргументи, за да се постави под съмнение тоталната комерсиализация на професиите, свързани със здравеопазването. Това не означава, че на тези професии следва да се гледа като на утопична непазарна територия, където алтруизмът е всевластен господар. Решението би могло се търси в посока на ограничаването на пазарния фундаментализъм в здравеопазването, както впрочем и в други значими за обществото области като образованието, социалните дейности, екологията и др.

Ключови думи: здравеопазване, комерсиализация, лекарски дълг, монетарни алтернативи, социално неравенство.

18. **Борислав Градинаров**, 2014, *Комуникационната среда като общо благо – от регулация към защита*,
в сб. „Юридически сборник”, т. XXI, Изд. БСУ, ISSN 1311-3771,
с. 5 – 15.
(статия)

Резюме: Предмет на анализ в статията е комуникационната среда като общо благо, т. е. като ресурс, който принадлежат на всички членове на обществото, достъпен е за всички човешки индивиди и е жизненоважен за тяхното съществуване. Комуникационната среда спада към онези обекти, чиято природа и функции са незаменими за оцеляването и просперитета на всички, които населяват дадена територия.

Дискутира се категорията „собственост“, която е основополагаща за вещното право и изобщо за правото като нормативна система. На преден план се извежда проблемът с природата на вещите или ресурсите, които не следва да са частна собственост – общите блага като почвата, водата, въздуха, слънчевата светлина, ефира, езика, културата и т. н. Обосновава се тезата, че комуникационната среда в качеството ѝ на пространство, в което се реализират комуникационните права, следва да е част от публичната сфера и да се третира от правото като общо благо. Ако ѝ бъде отнет този статус, се стига до невъзможност да се упражнява правото на комуникация в качеството му на основно човешко право.

В статията се прави важното разграничение между публично и общо благо. Ако приемем, че комуникационната среда е общо благо, от това следва, че тя не може да е обект на регулация, а на защита така, както подлежат на защита и основните човешки права.

Ключови думи: комуникационна среда, човешки права, общи блага, регулация, защита.

19. **Борислав Градинаров, 2015, *Общите блага (commons) и бъдещето на капитализма,***
в сп. „Ново време”, бр. 1, изд. „Дума 2008” ЕООД, ISSN 0323-9055,
с. 13 – 31.
(студия)

Резюме: В студията се поставя на дискусия един изключително важен проблем в съвременните, изградени върху пазарния фундаментализъм общества – този за достъпа до общите блага и правилата за тяхното равноправно ползване. Под общи блага следва да разбираме ресурси, предмети, услуги и др. които се управляват от общността, която ги е създавала или ги владее и служат на всички от тази общност.

В студията се прави важното от юридическа гледна точка разграничение между частна и публична собственост, от една страна, и общи блага, от друга. Частната и публичната собственост могат в определени случаи да бъдат трансформирани една в друга, но при общите блага промяната на техния правен статус е недопустим. Същевременно на общите блага не следва да се гледа като на предмети, ресурси, сфери, които са ничии и всеки може да черпи от тях, колкото си иска. Те са блага в единство с общността, която ги създава и/или ползва, и със социалните норми, които определят правилата за достъп до тях.

Аргументира се тезата, че общите блага, независимо дали са с естествен произход (въздухът, слънчевата светлина, водата, почвеният слой, растителният и животинският свят, горите, генетичното разнообразие, полезните изкопаеми, незамърсената и здравословна среда и т.н.) или са със социално-културен генезис (езикът, знанието, изкуствата, комуникационната среда, културните институции, градовете, парковете, пътната и комуналната инфраструктура и др.) следва да бъдат съхранени и защитени от приватизиране и унищожаване. Основната отговорност за това носи държавата, но важна роля тук играят и обществените нагласи, и непримиримостта към заграбването им. Все по-наложително става да се „надгради“ правото на собственост и ползване чрез детайлно законодателно разработване на принципите за регулация и защита, особено когато се отнася до общите блага.

Ключови думи: общи блага, собственост, приватизация, пазар, регулация, защита.

20. **Борислав Градинаров**, 2015, *Правни проблеми на плагиатството* в сб. „Плагиатството в науката”, ISBN 978-954-397-038-4, Изд. Съюз на учените в България, с . 45 – 51.
(статия)

Резюме: В статията се представят основните моменти от развитието на законовите разпоредби, свързани с ограниченията и санкциите при присвояването на чужд интелектуален продукт. Прави се и кратък преглед на българската законова практика, както и на несъвършенствата на сегашната регламентация.

Към момента българският законодател е предпочел да налага по-сурови санкции за контрафакцията (записване, възпроизвеждане, разпространяване, излъчване, предаване или използване на обекти на авторско или сродно на него право), отколкото за другите две форми на престъпно посегателство върху авторските права (плагиатството и псевдоавторството). Причината вероятно е в по-силното лобиране по време на приемането на съответните текстове в Наказателния кодекс от страна на икономически силните корпорации, произвеждащи и разпространяващи аудио- и видеосъдържание.

Принципният проблем пред законната защита на авторството, особено в науката е, че към знанието не може да се прилагат същите стандарти, както към производството на вещи. Знанието се създава с общите усилия на много субекти, дори и на лица, които са живели преди векове, дори хилядолетия. Когато се правят опити да се защитят научните постижения на едно конкретно лице, в най-добрия случай това може да стане, ако има доказуемо незаконно присвояване (т. е. буквално заимствани текстове) на конкретни обекти на неговото авторско право.

Тъй като това съвсем не е лесно, ключово условие тук е добре функциониращата научната общност. Нейна отговорност е да създаде собствени стандарти и инструменти за саморегулацията, които биха действали не с принудителната сила и наказващите държавни органи, а с авторитета на научното обществено мнение.

Ключови думи: авторско право, плагиатство, контрафакция, закон за авторското право и сродните му права, саморегулация в научната общност.

21. **Борислав Градинаров**, 2015, *Предизвикателствата на несигурността*, в сб. „Култура на мира”, Изд. „Дума 2008” ЕООД, ISBN 9780954-92328-8-2, с. 231-240.
(статия)

Резюме: В статията се анализира несигурността чрез две понятия – неопределеност и неочакваност. Първото най-често се свързва с пълната или частичната липса на представа за събитията, за размитост на техните въздействия, неточност в предвиждането на параметрите им, а второто се отнася до невъзможността да се фиксира моментът, в който определени събития може да настъпят.

Защитава се тезата, че зоните или елементите на сигурност в света, в който живеем днес, са по-скоро изключение, отколкото правило. Това води до извода, че истинският проблем не е този за сигурността, а за несигурността. Затова е стратегически по-удачно да се фокусираме върху последствията, които на този етап познаваме, а не върху вероятността за осъществяване на самите събития, за която само по изключение можем да кажем нещо определено.

В статията се прави и преглед на един от важните източници на рискове, конфликти и бедствия - ограниченият достъп до питейна вода. Особено за бедните страни от африканския континент, но не само там, проблемите с достъпа до този ресурс ще стават все по-взривоопасни. Анализират се и други рискови фактори като енергийната несигурност, промените в климата, слабите (провалените) държави и др.

Ключови думи: несигурност, риск, водни кризи, климатични промени, провалени държави.

22. **Борислав Градинаров**, 2015, *Проблемите и амбициите на „турския тигър“*, сп. Геополитика бр. 1, Изд. Българско геополитическо дружество, ISSN 1312-4579, с. 19 – 26.
(статия)

Резюме: Статията е посветена на геополитическия и историческия анализ на причините за възхода на ислямизма в Турция от края на 80-те години на ХХ в. до момента. През този период реставрацията на религиозните политически движения в Турция и опитите за демонтаж на светската държава придобиват ясно изразен и дори на моменти заплашителен характер.

Проследява се възходът на Реджеп Таип Ердоган и неговата Партия на справедливостта и развитието (ПСР) като процес на легитимиране на политическия ислямизъм и постепенното му превръщането в знаме за промяна на турските институции и общество. До голяма степен тази еволюция е предопределена от кризата в турската политическа върхушка през последното десетилетие на ХХ в., но трябва да се отдаде дължимото и на личните качества на настоящия турски президент. Не бива да се пренебрегват и благоприятните икономически условия през първото десетилетие на новия век, както и умението на Ердоган да консолидира партийното ядро, решително елиминирайки инакомислещите. Твърдите действия за овладяване на армията, полицията, тайните служби, съдебната власт, както и на медиите, и то за един кратък период, му създават у обикновените турски избиратели ореола на непреклонен и волеви, макар и с авторитарен уклон, политик. За много от гражданите, особено в малоазийската част на Турция, най-вече в централен Анадол, Ердоган изглежда като дългоочаквания лидер, който най-после внася стабилност в турското управление

Но независимо от популярността на ПСР и слабостта на опозицията, като страна, разположена по „линията на разлома“ (Хънтигтън), в политическите си действия Турция винаги ще се налага да балансира между ислямския свят и западната цивилизация. Затова, когато държавните ѝ лидери от типа на Реджеп Таип Ердоган се опитват да разпалват конфликти и да задълбочат този разлом, политическото им бъдеще едва ли ще е безпроблемно.

Ключови думи: Турция, ислямизъм, кюрдски проблем, Ердоган, вътрешен враг.

23. **Борислав Градинаров**, 2016, *Научното рецензиране – между филтъра и цензурата*, в сп. „Наука“, бр. 1/2016, ISSN 0861-3362, Издание на съюза на учените в България, с. 42 – 47. (статия)

Резюме: В статията се дискутира проблемът за адекватната оценка на научните постижения. Практиката колегите да дават оценка един на друг в областта, в която са компетентни, води началото си от сбирките на първите научни дружества във Франция и Англия през XVII в. По това време оценката е изцяло джентълменски процес, основан на такива саморазбиращи се ценности като добросъвестност, почтеност, уважение и доверие.

Да се рецензират и оценяват разработките на колегите в действителност е изключително скучна, времеедна и зле платена работа. Но тя е незаменим елемент от съвременната система за производство на наука. Авторитетът на оценката до голяма степен се определя от моралния авторитет на оценяващия. Но не винаги той е достатъчен.

В статията се аргументира тезата, че макар да има множество причини, поради които оценката за научните постижения на колегите може да бъде деформирана, като че ли най-големият враг на безпристрастността на оценяващия е комерсиализацията на науката. Тъй като без подходящо финансиране е трудно да се развива качествена изследователска дейност, учените се налага да усвоят изкуството на търговския маркетинг. А той често влиза в конфликт с научната почтеност. Това в крайна сметка води до ерозия на общественото уважение и доверие в науката.

Ключови думи: научно рецензиране, доверие, авторитет, научна репутация, комерсиализация на науката.

24. **Борислав Градинаров**, 2016, *Геополитическите предизвикателства пред Европейския съюз*, в сб. „Ще се разпадне ли Европейският съюз?“, ISBN 978-619-00-0504-9, изд. „Фабер“, с. 57 – 66.
(статия)

Резюме: В статията се подлага на анализ незавършеният характер на идеята за Европейския съюз. Моделът на съюз от държави, изграден върху либералната конкуренция, изглежда логичен извод от борбата срещу тиранията в различните ѝ форми и измерения в държавите от стария континент. Този модел може би е удачен в условията на геополитически пъзел от множество различни и взаимно уравновесяващи своите имперски амбиции държавни образувания. Но е трудно приложим и не е конструктивно плодотворен в едно наддържавно суперобединение, за което се предполага, че може да формира единна воля, да демонстрира собствена идентичност и да упражнява контрол върху сложните и многопосочни процеси и конфликти в съвременния глобализиран свят.

Европейският интеграционен модел трябва да бъде преосмислен. Съществуват сериозни проблеми например в механизма за защита на външните граници на съюза. Усеща се и остър дефицит в уменията да се води проактивна политика с партньорите и опонентите на Европейския съюз, нещо което е особено видимо по отношение както на близките съседи, Турция и Русия, така и на по-далечния партньор - САЩ. Общото впечатление е, че вместо да се върви към формиране на обща европейска идентичност и правосубектност, споровете и противопоставянето между страните членки на моменти се изострят.

Европейският съюз през второто десетилетие на XXI век не разполага с идейния, икономическия и геополитическия комфорт, с който беше свикнал през 90-те години на миналия век и в началото на новото хилядолетие. В резултат на синергичното действие на множество външни за него фактори, върху които Брюксел в малка степен или никак не е в състояние да упражнява контрол, Европейският съюз е изправен пред опасността да загуби своята цивилизационна инициатива.

Ключови думи: Европейски съюз, геополитически предизвикателства, интеграция, външни фактори, цивилизационна инициатива.

25. Борислав Градинаров, 2016, *Европейският съюз, мигрантската криза и краят на европейския антифашистки имунитет*, в сб. „Неофашизмът (същност и съвременни прояви)“, София, ISBN 978-619-7295-06-1, ИК Земя, с. 137 – 142.
(статия)

Резюме: Статията поставя на дискусия въпроса за това заплашен ли Европейският съюз от неофашистка зараза? Подобен въпрос не е неоснователен като се имат предвид действията на някои европейски политически партии и движения като гръцката Златна зора, английската Партия на независимостта, френския Национален фронт или австрийската Партия на свободата.

Въз основа на анализа на същността и проявленията на фашизма, в статията се прави изводът, че фашизмът е системно явление, което е тясно зависимо както от породилите го социално-икономически условия, така и от характера на политическите и културните предпоставки към конкретния исторически момент (20-те и 30-те години на XX в.). Когато се опитваме да дешифрираме сегашните политически проекти в категориите на фашизма, следва да имаме предвид, че те са в най-добрия случай едно приближение или имитация. Те не разполагат нито с интелектуален, нито с организационен ресурс, нито с харизмата на новото, за да породят значим социален ефект. Но това не значи, че трябва да бъдат пренебрегвани.

Другояче стои въпросът с национал-популизма. Предлагайки лесни решения на сложните обществени проблеми, опитвайки се да свири на националистическата или на етническата струна, заигравайки със страховете на европейците, той има далеч повече политически козове да възкреси някои от фашистките практики. И затова е много по-сериозно предизвикателство за обединена Европа.

Ключови думи: фашизъм, тоталитаризъм, национал-популизъм, Европейски съюз, миграционна криза.

26. **Борислав Градинаров**, 2016, *Рисковете пред България през XXI век*,
в сб. „Глобалните промени и съдбата на България през XXI век”, ISBN
978-619 -90757-0-8, Изд. BISFRIM, с. 221 – 228.
(статия)

Резюме: В статията се формулира за пръв път дефиницията за риска като отношение на съществуващите към даден момент (обикновено това е моментът, в който се взема конкретното решение и се пристъпва към действие) характеристики, предимства и недостатъци на дадено системно цяло (субект) към определен клас бъдещи, неопределени събития или обстоятелства, които могат да имат неблагоприятно въздействие и да застрашат неговото съществуване, потребности или ценности (с. 223). Тази формулировка е доразвита и обогатена по-късно в монографията „Риск и антирискови стратегии“ (2020). Като имаме предвид принципната невъзможност да се упражни контрол върху всички условия и причинно-следствени връзки, чието съчетание води до дадено събитие, изглежда логично да се опитаме да повлияем върху последствията от бъдещите възможни събития като започнем с обективна оценка на настоящото състояние и го променим, ако желаем да увеличим (или намалим) степента на вероятност на въпросното бъдещо събитие.

Разглеждат се основните рискове, пред които е изправена България през следващите едно-две десетилетия. Първият от тези рискове е опасността от етническо противопоставяне и конфликти. На основата на статистически данни се аргументира тезата, че е възможно при определени условия отношенията между трите основни етноса у нас да се изострят и породят конфликт. Вторият сериозен риск за България е геополитическият. В изострянето на противопоставянето по оста Вашингтон – Москва, Балканският регион и особено България все по-често ще попадат в „ничията” земя, в която сферите на влияние ще се променят като картинката в недонареден пъзел. На трето място можем да посочим рисковете, които крие неопределеността на процесите в Европейския съюз. Повече от десет години България е член на ЕС, но за този период тя не успя да превърне шансовете си в реални постижения - продължава да е най-бедната и корумпирана държава, все още чака да бъде приета в Шенгенското пространство и еврозоната, а политическият ни елит показва сериозни дефицити на умения и морал.

Ключови думи: риск, национални интереси, етнически конфликти, военно противопоставяне, мигрантски натиск.

27. **Борислав Градинаров, 2016, *Завръщането на Русия в глобалната геополитическа игра,***

в сп. „Геополитика“, ISSN 1312-4579, изд. Българско геополитическо дружество, бр.1/2016, с. 43 – 51.
(статия)

Резюме: В статията се прави анализ на трансформациите, протичащи в Русия пред последните две десетилетия, които в крайна сметка водят до завръщането ѝ като глобален фактор на световната геополитическа карта. Разглеждат се основните фактори, формиращи солидната вътрешна подкрепа за настоящия руски президент – растящата градска средна класа, благоприятната икономическа конюнктура през първото десетилетие на XXI в., възходящия тренд на благосъстоянието на руските граждани. На основата на социално-икономически и политически изследвания на Световната банка и на социолозите от РАН се аргументира изводът, че характерът на вътрешната подкрепа за тандема Путин - Медведев е такъв, че е малко вероятно формирането на социално недоволство. Макар някои по-авторитарни политически методи да не срещат подкрепа, болшинството от руските граждани не са настроени за революционни експерименти.

В статията се аргументира и изводът, че политиката на САЩ и ЕС спрямо Русия не отчита спецификата на ситуацията, в която доминиращи са нагласите за реабилитация на страната като ключов външнополитически фактор. Не само руският политически елит, но и много руснаци исторически и културно са програмирани към оцеляване в извънредни ситуации, те са приели, че кризите и бедствията са неизменен спътник в битието им и не са склонни да винят за тях недемократичните политически практики. Затова и опитите за икономически или военен диктат отвън са контрапродуктивни.

В статията се анализира и ролята на Кремъл в „ядрената сделка“ с Иран, намесата на Русия в Сирийския конфликт, сложните, но с признаци на сближаване отношения с Турция. Изводът е, че Западът трябва да преосмисли стереотипите от студената война, които все още имат тежест в отношенията му с Русия.

Ключови думи: Русия, геополитика, САЩ, Европейски съюз, Сирия.

28. **Борислав Градинаров, 2017, *Предизвикателствата пред „съвършената“ добродетел,***
в сб. „Морал и етика на справедливостта в съвременното общество”,
ISBN 978-619-160-749-5, изд. „Авангард Прима”, фонд. „Солидарно
общество”, с. 152-160.
(статия)

Резюме: В статията се поставя въпросът за корените на справедливостта в качеството ѝ на „съвършената“ добродетел (Аристотел). Справедливостта винаги се е радвала на вниманието на философите, юристите, икономистите, политолозите и т. н. Концептуалното пространство около нея е дотолкова отъпкано, че е много трудно да се намери нова нейна проекция. Етолозите обаче успяват да направят това, доказвайки експериментално, че справедливостта съвсем не е човешко творение. Съществуват голямо число емпирични изследвания с животни, които демонстрират, че редица поведенчески модели, считани за присъщи само на вида *Homo Sapiens*, съвсем не са негово изобретение. Усещането за съчувствие, за сътрудничество, за съответствие между усилията и получените възнаграждения, взаимопомощта, съответствието между достъпа до ресурси и мястото в социалната йерархия е дълбоко вкоренено сред повечето стадните животни. Т. е. справедливостта има много по-дълбоки корени, отколкото си даваме сметка.

В статията се формулира и едно възможно определение на справедливостта. Тя е субективната ни оценка, представата ни за съществуването на хармония, пропорционалност между две или повече социални явления. В качеството си на обществен идеал тя е изискване, гаранция за запазване на вътрешното равновесие и хармония в обществото на определен етап от развитието му. Ако чрез нравствените категории „добро” и „зло” като че ли оценяваме дадено явление в зависимост от неговото значение за нас, то с категориите „справедливо” и „несправедливо” преценяваме отношението между две (или повече) социални явления.

Най-трудният момент е да се открие критерият, спрямо който могат да се съпоставят различните явления. Този критерий има конкретно-исторически измерения и не съществува в обективизирана форма. В статията се разискват и въпросите доколко възмездието или отмъщението са в състояние да поправят нарушената справедливост.

Ключови думи: справедливост, добродетел, еквивалентност, възмездие, отмъщение.

29. **Борислав Градинаров**, 2017, *Дестабилизиран ли се Балканите?*, в сп. „Геополитика“, ISSN 1312-4579, изд. Българско геополитическо дружество, бр.4/2017, с. 20-28.
(статия)

Резюме: Предмет на разглеждане в статията са сложните и заредени с историческо, етническо и религиозно напрежение отношения между държавите от Балканския регион. Поставя се на обсъждане формулата за т. нар критичните (повратните) точки или Tipping Points (Гродзинс). Това са такива етапи в развитието на една система, когато не толкова значими на пръв поглед събития водят до качествени промени в нея, предизвиквайки драматичен ефект, променящ напълно посоката, в която се е развивала до момента. На Балканите тази формула неведнъж е доказвала своята разрушителна сила.

Анализират се причините и последствията от неуспешния опит за преврат в Турция от 16 юли 2016 г., но по-голямо внимание се отделя на събитията в Македония през пролетта и лятото на 2017 г. Подлага се на специален анализ етническото напрежение между македонците и албанците, които към момента са около една трета от двумилионното население на страната. По-високият им естествен прираст, практиката им да формират относително обособени регионални общности, основно западно от р. Вардар, съчетана с близостта на Албания, а и на Косово, създават предпоставки не само за бъдещи конфликти, но подхранват и сепаратистките им амбиции. Недостатъчната толерантност на двата етноса един към друг е потенциален източник на противопоставяне, което може да премине границите на допустимото.

В статията се разглежда и политическата ситуация в Гърция след привидното успокояване на нещата в резултат на споразумението за новия заем между страните от еврозоната и гръцкото правителство от юли, 2015 г. Последният раздел на статията е посветен на България и на формираната се през последните десетина години у нас т. нар. конкурентен авторитаризъм (Левински и Уей). При него, по думите на двамата американски автори, главата на изпълнителната власт контролира държавните институции, а медиите и опозицията са подложени на засилваща се маргинализация.

Ключови думи: Балкани, дестабилизация, междуетнически конфликти, Турция, Македония, Гърция, България.

30. **Борислав Градинаров**, 2017, *Гражданските движения срещу партийното статукво. Балканският принос*, в сб. „Party Systems, Political Order and Constitutional Reforms in Bulgaria and Macedonia: Experiences and Perspectives”, ISBN 978-954-8765-14-5, Skopje-Sofia, с.105-112.
(статия)

Резюме: Статията анализира промените в отношенията между гражданското общество и установилата се почти във всички съвременни държави форма на представителна демокрация – участието във властта чрез политически партии и организации. Отливът на членска маса и нарастващото недоверие към партийните елити превръща партиите в олигархично изградени клиентелистки групи. Гражданите все по-трудно се доверяват на съществуващата система за участие във властта и все по-рядко разпознават своите интереси в изявленията и действията на притежаващите държавната власт лица.

Тази ситуация води до нарастване на значението на самоорганизиращите се граждански инициативи и движения. В тях хората все по-често намират отговор на такива свои ключови потребности, като принадлежност, статус, изява, признание, комуникация и др. Възникването и организацията на гражданските инициативи се улесняват значително от изключително развитата и влиятелна система на днешните средства за масова информация (медиите) и особено на световната комуникационна мрежа (Интернет). Те обаче рядко успяват да генерират продължителен натиск и ефективна промяна на политическото статукво.

В статията се анализира опитът на балканските страни в тази област. Макар някои от гражданските движения да са доста масови, те нерядко са съпроводени с безредици и сблъсъци с органите на реда, в тях емоциите вземат връх над опита за формулиране на конструктивни позиции в публичния конфликт и липсват идеи за продължаване на действията след преминаване на първоначалната еуфория. Към момента изглежда, че партийното статукво успява се адаптира към обстановката на извънсистемен натиск, а нерядко и да се възползва от гражданската енергия за постигане на своите цели.

Ключови думи: политически партии, гражданско общество, криза на представителната демокрация, клиентелизъм, число на Дънбар, извънсистемен натиск.

31. Градинаров, Борислав, 2018, *Войната и нейното бъдеще*, в сб. „Европейският съюз, България и конфликтите на XXI век“, София, изд. BISFRIM, ISBN 978-619-90757-2-2, с.15-25.
(статия)

Резюме: Предмет на анализ в статията е същността на войната от военно-политическа и цивилизационна гледна точка. Съпоставят се две концепции за войната. Първата се свързва основно с тезите на пруския генерал-майор Карл фон Клаузевиц и към момента е доминираща. Втората концепция разглежда войната откъм по-дълбоките ѝ правни и етични основания, като произходът ѝ може да се открие още в Римската империя. При тази втора концепция ударението се поставя не върху организираното насилие за постигане на политически цели, а върху моралните и юридическите норми за това кога трябва да се започне войната, кой и кого има право да убива, както и при какви условия е допустимо да се унищожи напълно противника.

Втората част на текста е посветен на новите форми на войната през XXI век - неявните войни, тоталните и глобалните войни, косвените войни, както и дехуманизацията на войната в условията на масираното използване на оръжия с елементи на изкуствен интелект.

Ключови думи: война, концепции за войната, организирано насилие, неявни войни, тотални и глобални войни, косвени войни, дехуманизация.

32. **Борислав Градинаров**, 2018, *Скритите капани на неравенството*, в сб. „Морал и етика на равенството и неравенството в съвременното българско общество“, София, изд. Авангард Прима, ISBN 978-619-239-001-3, с. 80-87.
(статия)

Резюме: Статията разглежда измеренията на две от най-важните политически, икономически, юридически и най-вече етически категории – равенството и неравенството. Акцентът е поставен върху неравенството. То има дълбоки корени в човешката цивилизация и най-вероятно ще остане в нея до самия ѝ край. Няма нищо лошо в това едни хора да са по-влиятелни, по-известни, по-могъщи, ако то е заслужено следствие на собствените им усилия, талант, изобретателност и разбира се, ако правилата по които протича общественото състезание са справедливи.

Не така стоят обаче нещата в съвременните, изградени върху принципите на либералния пазар демократични общества. В статията се обръща специално внимание на факта, че толерирането на общественото неравенство отвъд определени граници може да придобие патологични измерения. Основните капани, в които попадат обществата, пренебрегващи контрола върху неравенствата са: малките или случайни на пръв поглед неравенства имат способността да се превръщат в големи; скритите неравенства показват трайна тенденция да преминават в явни; „здравословното“ неравенството, дори когато изглежда логично и идеологически добре обосновано, има свойството да се трансформира в патологично.

Много от чертите на приеманото днес за нормално икономическо и социално неравенство са със сериозни патологични характеристики. То няма нито еволюционни, нито икономически, нито психологически оправдания.

Ключови думи: равенство, неравенство, корупция, патологични неравенства, социално разслоение.

33. Градинаров, Борислав, 2018, *Правото и етиката в България – едно (не)лесно съвместно съществуване*, в сп. „Етически изследвания“, ISSN2534-8434, с. 375-387.
(статия)

Резюме: В статията се анализира общият социално-институционален произход на правото и на морала. Въпреки че правната сфера се счита за ключов елемент от модерната държава, представата за нейната противопоставеност на морала води до загуба на легитимност и ефективност. Системата на правото не може да бъде самодостатъчна, защото тя няма свои собствени цели извън тези, които социалната система е изработила в конкретно-историческите и етическите си параметри.

В България, след социално-икономическите промени от началото на 90-те години на миналия век, повечето представители на юридическите професии безкритично възприемат вече поостарелите принципи на правния позитивизъм. Така духът на закона се оказва суспендиран от буквата на закона, което в крайна сметка компрометира и доверието в съдебната власт, и обществените представи за справедливост.

Ключови думи: социална институционализация, право, морал, етични кодекси.

34. **Борислав Градинаров, 2018, *Трагедията на разделения труд*,**
в сб. „Историята и философията на политическата икономия“, Изд.
комплекс на УНСС, ISBN 978-619-232-068-3, с. 136-142.
(статия)

Резюме: Статията е посветена на проблема за разделението на труда, като поводът за написването ѝ са изминалите 200 години от издаването на труда на Дейвид Рикардо „Принципи на политическата икономия и данъчното облагане“ (1817). Усъвършенствайки възгледа на Адам Смит за абсолютните предимства, Рикардо приема за доказано, че пазарните сили ще доведат дотам, че дадена страна-производител на различни по характер и качество продукти ще преразпредели ресурсите си в тези индустрии, в които има най-висока производителност. Тя ще спечели като внася стоки, които самата би произвела при по-ниска себестойност, отколкото страната-вносител, при условие че е още по-ефективна в производството на други стоки.

Тези аргументи за предимството на разделението на труда между държавите обаче са подложени на редица корекции в по-късната теория и практика. В статията се привеждат аргументи за това, че не винаги потребителите се ръководят от икономическата изгода. Често върху предпочитанията влияят поведението на околните, културните нагласи, модните тенденции, институционалните фактори, предпочитанията на групата, към която лицето принадлежи и т. н.

Изводът, който се прави в резултат от направения в статията анализ е, че идеята за разделението на труда, било то международно, общо, частно или дори единично се нуждае от преосмисляне. Причината за това е, че създаването на икономическо благосъстояние е многофакторен процес и той далеч не се изчерпва с намирането на най-изгодната размяна. Ако не могат да се пренебрегнат редица социални, политически, исторически, ситуационни, психологически, религиозни и дори климатични променливи, които влияят върху предпочитанията, то и извеждането на икономическата изгода от принципа на разделението на труда се оказва ако не невярно, най-малкото неточно.

Ключови думи: Рикардо, разделение на труда, сравнителни предимства, конкуренция, политически институции, икономическа крехкост.

35. **Борислав Градинаров, 2019, *Европейският съюз - от цивилизационен проект към сделка,***
в сб. „Европа и Брекзит (Какво е бъдещето на Европейския съюз?)“,
BISFRIM, 2019, ISBN:978-619-90757-3-9, с. 48-58.
(статия)

Резюме: Предмет на разглеждане в статията е проблемът за суверенитета и как класическата концепция за него може да се приложи при обединението от суверенни държави, каквото е Европейският съюз. Основната теза е, че по аналогия с теорията за обществения договор на Ж. Ж. Русо, когато договарящите страни свободно и доброволно се отказват от определени проявления на националния си суверенитет, за да придобият други предимства, които не са в състояние да си осигурят сами, суверенитетът не се губи. Правото да се денонсира (развали) договора и да се влияе върху общите решения укрепват, а не ограничават суверенитета.

Втората част на статията се спира на въпроса дали Европейският съюз е цивилизационен проект или сделка? Аргументира се изводът, че европейските политици днес, най-вече във Франция и Германия, възприемат интеграцията като път за създаването на супердържава, в която те ще доминират. За тях Европейският съюз е цивилизационен проект, докато за Обединеното кралство той винаги е бил сделка. Сделка, която си струва да се поддържа само докато е изгодна.

Ключови думи: Европейски съюз, Брекзит, суверенитет, цивилизационен проект, сделка, бъдеще на европейския проект.